

FERENCZES ISTVÁN

Veszedelmekről álmodom 6/2

Hommage à Gabriel García Márquez

Azon a júliusi vasárnapon, amikor szíven szúrták, Kopacz Gábor hajnali ötkor kelt. Bal lábbal. Kiment az istállóba, száraz sarjút rakott a tehének jászlába, s nekiállt, hogy lemossa az istálló oldalát, mert az előző esti fejeskor a csábeli lefosta a fehérre meszelt falat. Kopóra fosott, vastag sugárban spriccolt szét a sárgás-zöldes fekália, jutott belőle rá is, de az apjára, idősebb Kopacz Kálmánra is; mint egy fürjtojás, úgy nézett ki az öregnek az arca, jött, hogy elkacgaja magát, de gyorsan kiugrott az istálló ajtaján, mert az öreg káromkodva ragadta meg a ganyéhányó villát. „– A kutyaistenit az anyádnak – ordította –, megmondtam százszor, hogy ne adj annyi nyers lucernát nekik...!” A vasvilla Gábor bal lába mellett fúródott a földbe. „– Vén bolond – szólt oda a tornácról Anna néni –, meg is ölhetted volna a fiadat.” „– Meg! – ordított vissza az öreg. – Ha nem ért a szóból! Addig tömi nyers lucernával őket, amíg belegebednek. Megtanítom én a magyarok istenire...”

Elvégezték a fejest, s aztán a kút melletti betonvályúnál – egyik az egyik, másik a másik végén – lemosták magukról a tehénzarpettyeket. Gábor a vedernyi tejet elvitte a csarnokba. A csarnokos beleöntötte a mérőbe, beírta a fűzetbe, hogy 12 liter. Szót sem váltottak egymással. Kopacz Gábor hazavitte a vedret, inget váltott, s elindult a kocsmá felé. Ahhoz képest, hogy szombat este volt, alig páran lézengtek a pult körül. Gábor kikért egy sört s melléje gyorsítónak egy deci rumot. „– Milyen furcsa szagod van” – mondta Borbála néni, a korcsmáros, miközben a rumot centizte. Megcsóválta a fejét, valami furcsa előérzet hatalmasodott el rajta, amit később úgy adott elő, hogy megérezte... „– Soha nem láttam még olyan fénytelennek a szemeit – mondta. – Az sem volt szokásában, hogy a sör mellé szeszt kérjen. Olyan búvalbaszott volt, ami ellenkezett azzal a hetyke, csillogó szemű, veteszkedő, zakota, ahogy a palfalviak mondják, a böcs természetivel.” Kopacz Gábor nem szólt semmit Borbála néni megjegyzésére. Nem akarta elmondani, hogy egy órával előbb az egyik tehén lefosta magát a nyers lucernától, abból spriccolt rá, annak a szagát érezheti az öregasszony. Felhajtotta a rum felét, ráhúzott a sörből, attól a pillanattól fogva ő is érezte magán a tehényomorban megerjedt, fossá hígult lucerna szagát. Majdnem tíz óra lett, amire hazaért a kocsmából. Előbb egyet került a kihalt faluban. Csak egy-két ház ablakán világított ki a petróleumlámpa fénye, s ő keserűen nyugtázta, hogy lány van a háznál, vizitás legyen teszi bent a szépet, csak egyedül neki nincs ahová mennie, azaz, ahová menne, ott nem fogadják, ahol pedig fogadnák, oda ő nem megy. Hazament. Édesanyja a kályha melletti széken ült. Várta. Kopacz Gábor leült az asztal sarkához, Anna néni pedig szó nélkül elébe tette a kályha sarkáról a süllőgő pityókatokányt. Bátyja, a deréktól lefelé béna Kálmánka az asztal túlsó végén cínezt, később úgy emlékezett rá, hogy valaki ismerősnek detektoros rádiót szerkesztett, ami akkor már nem volt nagy ügy. Kálmánka készítette a faluban az elsőt, s azt olyan tökélyre fejlesztette, hogy az '54-es foci-világ-bajnokság meccseiről Szepesi közvetítését annak a fülhallgatóján hallgatta. Csudájára jártak a falu kölykei, amikor ökölnyi burgonyagumóból készített

fülhallgatós rádiót, amelynek készítését nekik is megtanította. Nem beszéltek. Gábor magába gyúrta a pityókatokányt, majd lement az alsó házba, s lefeküdt.

Álmában megint lovagolt, egy csapat Mátyás-huszárral berontott az osztrákok által megszállt faluba, s aztán már az új kultúrház közepin forgatta a csárdásban Ferencz Vince nagyobbik hűgát, akinek méter hosszú hajfonata, végén a piros szalaggal, úgy úszott körülöttük a levegőben, mintha egy körhinta egybemosódó küllői forognának, piros kört rajzolva köréjük. Senki sem táncolt körülöttük, csak ők ketten forogtak csizmája csattogásának ütemeire, s mindenki őket bámulta. Ez az álom egy jó fél év óta, zűrzavaros sorrendben mindig visszatért; leizzadva, légszomjasan riadt belőle, és semmi köze nem volt a valósághoz, talán csak a vágyhoz. „– Bolondult meg a lovakért – mesélte később a bátyja –, arról álmodozott, hogy két, fényesre csutakolt sárga lovat hajthat fel a havasra, lószekérrel vágathatna végig a falu utcáin, de hát édesapám hallani sem akart a lovakról. Azt mondta, hogy lovat csak a maga kárára tart az ember, mert az évből még negyed évnit sem lehet velük járni, mindennapra nem jut iga a lónak, csak pusztítják a szénát s az abrakot. »Azért tartani lovat, hogy te parádézhass velük! Nem ment el a szép eszem!« – mondta édesapám, amikor a lóvással nyaggatta. De hely se jutott volna a három tehén mellett az istállóban.” Arra senki sem emlékszik már, hogy Kopacz Gábor egyáltalán táncolt-e valaha Ferencz Vince nagyobbik hűgával. Talán nem volt bátorsága, hogy felkérje. Inkább az az igaz, hogy mással sem táncolt. Vagy nem tudott, vagy nem szeretett táncolni. „– Egyszer-kétszer felkérte táncra, látszott a leányon, hogy kényszeredetten járja vele – mondta Ondorné –, nem talált a lépés. Kopacz Gábornak valahogyan otromba volt a tánca.” És csizmát sem hordott, csak nagyon ritkán. Ő már pantallót viselt.

„– Akkor hajnalban olyan hóharmat hullott, hogy seggen csúszhatott volna rajta az ember, egybefehérek voltak az Országkert kaszálói” – emlékezett később a kocsmában Kis Gozorú, aki a havasból jött haza aznap, mert azt halotta, hogy délután a kultúrházban bál lesz, a csomortáni rezesbanda fog muzsikálni. „– A szemed világa volt hóharmatos! – replikázott Nagy Gozorú. – Az igaz, hogy aznap hajnalban sűrű harmat hullott, azt láthattad fehérnek. Hideg volt, hideg. De délelőtt tízkor már hét ágra süttött a nap. Itt, Csíkban megszoktuk, akár a júliusi hajnalokon is úgy lehülhet a levegő, hogy kiráz a hideg, délben már olyan nagy a hőség, hogy a pityóka megsül a földben.” Akkor a kocsmában, annak a végzetes vasárnapnak a kapcsán a hóharmatról, a déli hőségről vitakoztak a népek, nem arról, hogy miért ölte meg Ferencz Vince Kopacz Gábort. A vasárnap délutáni rezesbandás bálról is csak annyit mondtak, hogy az is Gábor miatt maradt el, ő lett volna a főszervező, de valamiért az elvtársak neki sem adták meg az engedélyt. „– Én megmondom, hogy miért nem adtak a bálra engedélyt – mesélte nekem jó néhány évvel később Simándi. – A társulás miatt. Akkor folyt gőzerővel a társas gazdaság szervezése. A szervező elvtársak azt mondták, hogy ezt ni, kutyafaszát az olyan népeknek, akik nem akarnak rálépni a szocialista mezőgazdaság útjára, nem érdemlik, hogy táncoljanak. Szegény Gábort külön is lecseszték. Ott voltam azon a pártaktívagyűlésen, amikor felállították és lecseszték, hogy nem mutat példát, községi IMSz-titkár [NB.: Ifjú munkás Szövetség] létére nem állt bé a társasba, s mások meggyőzésén sem fáradozik. Azt felelte, hogy ő béállna, de a birtok nem az övé. – Kie a birtok? – A szüleimé. – Akkor mért nem győzte meg a szüleit? – Én győztem, győzködtem – válaszolta Gábor –, de azt mondták, hogy nem és nem, mert a birtok a félszeg testvéremé, Kálmánkáé, netán ha úgy adja a helyzet, hogy valaki orvos meg tudná gyógyítani, akkor az utolsó barázdát is képesek lesznek eladni. Erre az elvtársak sem szóltak semmit. Gábor visszaült a helyire, de erősen zokon vette a lebaszást, legalább fele

a bőcsséginek elpárolgott.” „– Bőcs volt. Erősen bőcs – mondta Nagy Gozorú, amikor szóba került évekkal később Kopacz Gábor.” „– Mit hogy bőcs? – fűzte hozzá Kis Gozorú. – Emeletes bőcs volt. Az ingjeiről a gombok pattantak le, olyan bőcs volt.” De mit jelent ez a szó, amellyel a pálfalviakat csúfolják a környékbeli falvak? Tehát nemcsak Kopacz Gábor jellemzője volt, hanem a falu valamennyi lakójáé? – kérdezte magában többször is a krónikaíró. Valamiféle választ Gyógy Bur János úr adott, aki Csepel biciklijével járta a vidéket, s az itteni emberekhez viszonyítva nagyon úriember volt, akár piperkőcnek is nevezhetjük. Kamáslit hordott, bő szárú pantallóját csiptetőkkkel tűzte össze, amikor biciklire ült, ilyenkor kilátszott a bokája fölött a fehér alsógatya szára. Olykor pillangónyakkendőt viselt, ami sehogyan sem illett a feketére mázolt, nehéz, valamikori katonai kerékpárhoz, de furcsán lobogtak utána színes, virágos nyakkendői is, ha olyanokba öltözött. Gyógynövénygyűjtésre biztatta a népeket, különösen a gyermekeket, fél délelőttöket töltött el a különböző burjánok ismertetésével, farmakológiai (így mondta) hatásaikkal, és mesés összegeket ígért egy kiló megszáritott árvacsalánért. Olyan összeget mondott, hogy még a felnőttek is ámuldoztak. Irgalmas csalás volt az egész, mert több heti gyűjtögetés, szárítgatás után sem sikerült senkinek öt dekanál többet leadnia Gyógy Bur János úrnak árvacsalánból, amiért legfeljebb egy kopott ciklámen-rózsaszínű háromlejjessel fizetett; minekutána hüvelyk- és mutatóujját összecsiszítva, kisujját oldalra távolítva, nagyon választékosan elkezdte magyarázni, hogy ő ebben az üzletben tönkre fog menni, mert eltekintett a leadott áru minőségétől, és többet fizetett annál, amit a szabvány előír. „– Kérem szépen – tolt a homlokára drótkeretes szemüvegét –, ezerszer elmagyaráztam magácskának, hogy a herbárikumokat nem szabad a napon szárítani, csakis hűvös, árnyékos, szellős helyen. A megszáritott árvacsalánvirágnak hófehérnek kell lennie, legfeljebb nagyon halovány, alig sárgának, gyöngye csontszínűnek. Amit magácska hozott, az inkább mondható barnának, mint hófehérnek. Mert a tűző napon szárította, aminek az lett az eredménye, hogy beltartalmi értékeinek jelentős hányadát elveszítette. Több mint sok az a három lej, amit kihúzott a zsebemből.” Amikor néha betért Borbála néni kocsmájába egy-két üdítő, vérkeringésünket jótékonyan befolyásoló snapszra, a jelenlévőknek a legkülönbözőbb és legbizarrabb dolgokról tartott előadásokat. Hosszasan tudott értekezni az emberi vizelet használatának gyógyító hatásairól vagy a megszáradt és porrá őrölt lócitromnak a másnaposságot, vagy ahogy ő mondta, a „Katzenmayert” elillantó effektusairól. De otthonos volt a világűri dolgokban, a csillagászatban is, a Marsuvius bolygóról azt mondta, hogy lehetséges rajta az élet. „– Kérem szépen, el fog jönni nemsokára az idő, amikor az ember csak úgy röpköd a világűrben!” – mondta, mintegy előre megjósolva a Lajka kutyát és a hős Gagarint. Azon a végzetes vasárnapon történt gyilkosságról pedig az volt a véleménye, hogy „kérem szépen, ez egy bagatell ügy az olimposzi istenek véres bacchanáliáihoz viszonyítva. Ottan, kérem szépen, úgy gyilkolásták egymást, miként egy túlszaporodott hangyaboly egyedei egymást a szárazságban.” „– De hogy az etimologizálás hímes mezejére is tegyünk egy üdítő angyali sétát – fordult a krónikaíró felé Gyógy Bur János úr –, kérem szépen, az ön által feltett kérdés érdekében jelentős lexikológiai kutatásokat végeztem, s kiábrándultan be kell vallanom, hogy ilyen szó, hogy 'bőcs', semmiféle magyar értelmező, illetve tájszótárban sem szerepel. Mivel kizárólag csak itten használják, s vélhetőleg csak ebben a szűk kistérségben létezik, tehát kimondottan székely. Más nyelvű lexikonokban, teszem azt, a latinban, az ógörögben, illetőleg a héberben nem kutakodtam. Nem maradt más hátra, mint az intuíció. Mivel elég régóta járom a tájat, bátorkodtam valamiféle empirikus magyarázatot adni értelmére. Az említett szónak az eredetét talán a 'bő' szavunkban kell keresni, amit a képes, tömörítő beszédre nagyon

hajlamos székeltek összevontak 'bölcs' kifejezésünkkel. Ilyenek a találékony székeltek. – Az anyjukat! Hát nem kövekkel tették súlyosabbá a vérehulló fecskéfűvel megrakott zsákjaikat, amikor átadták nekem a begyűjtőközpontban?! Megalkottak egy súlyos jelentésű szót, amelyben benne van egy kicsi a bőből, a tágkeblűségből, a kivagyiságból, ami nyakon öntetett egy nagy adag göggel, hogy ne mondjak dölyföt, de kérem szépen, a legmélyén ott honol a büszkeség, a nékem ne parancsoljon senki büszkesége, a néha balgának mondható botor nagyképűség, amely nem ismer se embert, se Istent! Különösen, ha az fölötte helyezkedik el, ha uralkodni akar rajta.” „– Tiszta igaz – szökt ki mellét kidüllesztve Aracs. – Pont ilyen volt Gábor es.”

Gyógy Bur János úrnál választékosabb, piperkőcebb ember csak még egy járt a faluban, akinek csudalató híre volt. Azonban Gyógy Bur János úrnál szeledebb, halkszavúbb, ritkább beszédű volt. Számoló Péterke egy késő őszi este hirdetett előadást, akkor még az iskola színpados osztályában. Azzal ámította el a népet, hogy a leglehetőlenebb számtani műveleteket oldotta meg fejben, bármi nehéz feladatott adott neki a publikum, fél perc múlva rávágta az eredményt. Kétmillió-háromszázhatvanhétezer-kilenc szorozva hatezer-nyolcszázhatvanhéttel az annyi mint egybillió-négyszázmillió-nyolcszázhatvankétezer-négyszázhatvanhárom. Hogy ennyi volt-e az eredmény, azt senki sem ellenőrizte, mint ahogyan a legnagyobb, leglehetőlenebb számok osztásának, összeadásának, kivonásának eredményeit sem. Gyökvonás és más számtani műveletek nem szerepeltek a publikum kérdései között, de Számoló Péterke mintha emlegetett volna valami pi-ket, tangens, cotangenseket, amelyek még tovább fokozták az ámuldozást. Legalább ennyire érdekes volt az est második fele, amikor Számoló Péterke kitalálósdit művelt, valamiféle jósláshoz közeli jóvendőmondást. A jelentkezőknek egyből megmondta a keresztnévét, hogy magának a neve Anna, Józéfa, Dénes, Károly, Erzsébet, Sándor vagy Jakab. Legtöbbször eltalálta az életkort is, de volt, akiről többet is mondott. Egy asszonynak a neve elmondása után azt mondta, hogy harminckilenc éves, két leánya van, a férje valahol messzi munkán van, s ezen a héten nem fog hazajönni. De olyant is mondott, hogyha valakinek az ura orosz fogóságba esett vagy megfagyott Szibériában, ne várja haza. A fiatal lányoknak legtöbbször azt mondta, hogy szerelem áll a házhoz, úton van már álmaik lovagja, de az egyik legénynek azt vetítette előre, hogy megmarad vénlegénynek. „– Hát nem igaza volt!” – emlékeztek évekkel később, amikor az illetőből valóban vénlegény lett. Kopacz Gábornak is kimondta a Gábor nevet, és hogy huszonegy, inkább huszonkét éves, de vigyázzon nagyon magára, mert nagy fekete felhők úszkálnak fölötte, s ha nem vigyáz magára, akkor valami nagy bánat borul a családjukra. „– Az anyját! Hát nem igaz volt!” – mondták a faluban ama végzetes júliusi vasárnap után. Számoló Péterke estjére a belépti díj egy lej volt, vagy egy tojás. A tojás azokban az időkben, pénz hiányában, egyfajta fizetőeszköz volt. Jött foltos székelty harisnyájában a kajla kalapos, öreg újságárus: „– Egy tojás egy újság!” – kiabált be az udvarokra, nem sikertelenül, mert mire bejárta a falut, a tarisznyája megtelt tojással. De tojással lehetett belépni a nyáresti filmvetítésekre is, amelyeket a katonazöld autójával érkező mozikaravános rendezett az iskola hátsó falánál. A krónikaíró emlékezetében élénken él még a *Rákóczi hadnagya* című film, amelynek vetítése után az iskolás fiúk kurucz-labanc táborokba verődve földig rombolták a hajdani tanítói disznópajtát. A labancok, azok természetszerűleg vagy a delnei, vagy a csomortáni fiúk voltak. Legalább ennyire emlékezetes volt egy másik, szintén magyarul beszélő film is, az *Erkel*, amelynek a végén, amikor a zeneíró főszereplő belecsap a zongorába, felcsendítvén ama költemény zenéjét, vigyázzba vágta magát a székelty falu egész publikuma. Ezek a filmvetítések sokszor szakadtak meg, vagy a filmtekercsek cseréje, vagy szalagszakadás miatt, megtör-

tént, hogy lángra is lobbant a vetítógép, illetve a filmszalag. Ilyenkor össze kellett ragasztani a filmszalagot, a gépész sokszor méternyi celluloidszalagokat dobott ki az autó rakterén lévő gépház ablakán. Az első filmszalagokat Kopacz Gábor gyűjtötte össze, aki már az első vetítés alkalmával megbarátkozott a vásárhelyi gépésszel. Aztán ezekkel a szalagokkal bellérkedett, csábígtatta a szekereire felkapaszzkodó kölyköket, akiket legjobban a szép, szőke hajú színésznőket ábrázoló filmkockákkal bolondított. Nem kért anyagi ellentételezést értük, tehát tojást sem, hanem olyan feladatokat adott a gyermekeknek, hogy fussatok csak ki a Borsóföldre, amelyik elsőnek ér vissza, annak adom. Azokat, akik a teheneket vezették a szekér előtt, meghívták az udvarukra, ahol egy Kálmánka által szerkesztett sötétkamrába bekukkintva, kinagyítva is láthatták a szép, piros szalagos varkocsú szőke színésznőt. Tojással Baricznál, a szövetkezes boltban is lehetett ezt-azt vásárolni. Állítólag – Piricske szerint – Ferencz Vince is vásárolt tojással egy csomag cigarettát, amit megtudott az üzletbe utána betérő Kopacz Gábor is. Nagy csúfság lett az egészből. Úton-útfélen gyalázta, csapnyesőzte, ágrólszakadtnak nevezte, cöránozta, akinek még szivarra sincs pénze. Ha betért a kocsmába egy féldecire, s ott volt Gábor, azzal állt eléje, hogy egy féldecit érő tojást hoztál vala-e. Ferencz Vince, szegény, csak nyelt, s egy idő után a kocsmát is kerülte. Ha megtudta, hogy bent van Kopacz Gábor, az IMSz-titkár, nem ment be.

Kopacz Gábor, miután lemosta az istálló falát, megfejté a teheneket, a tejet elővitte a nyári konyhába, Anna néni átszűrte, a család használatára félretett két litert, a többbit a csarnokba vitték. Azalatt, amíg az anyja a tejjel foglalkozott, segített mozgássérült testvérbátyján, Kálmánkán, kitámogatta az udvar hátsó felében lévő, a fásszín melletti árnyékszékre. Szegény, a jobb kezében tartott rézfejű fokosára támaszkodva, lábait vonszolva próbálta imitálni a lábbon járást, de segítség nélkül nem ment. Az egész napi egy helyben üléstől kínos székrekedés gyötörte, ezért sokszor félórát töltött a „trónon”. „– Kész vagy-e, no?” – szólt felé Kopacz Gábor. „– Mindjárt, mindjárt, több türelmed lehetne” – szólt ki Kálmánka a budiból. „– Miért vagy olyan búval baszott? – kérdezte a csarnokos. – Nem ilyenek ismerlek. Eddig örökké jókedvűnek láttalak.” „– Az öreg állandóan csesztet – válaszolta Kopacz Gábor. – Fel akartam menni a havasba, de azt mondta, hogy nincs még itt az ideje, elérünk augusztusban, ahogy a szokás tartja. Hiába mondtam neki, hogy nagy meleg járják, szárazság van, elaszik a fű, nem neki kell lekaszálnia a szőrfüvet.” Kopacz Gábor hazament. Otthon az apja hátul, a nyúlketrecek között kajtatott, nézegette az óriás belgákat, hogy melyiket vágja le. Gábor nem szerette az apja nyúltenyésztési, nyúlvágási ceremóniáit. Ha lehetett, ilyenkor mindig elment hazulról. Kirázta a hideg a nyúl vinnyogásától, sírásától. Amikor a nyúl torkának átvágása előtt az öreg kalapáccsal rávágott a füles kisagyára, hogy elkábita, szegény pára olyan keservesen sírt, hogy összeszorult az ember szíve. Gábor a vért sem szerette látni, de még borzasztóbb volt, amikor a lefiadzott anyanyulak almából, még mielőtt kinyílt volna a szemük, kiválogatta a gyengébb fiakat, csak négyet-ötöt hagyott meg, mert azt mondta, hogy jobban fejlődnek, súlyosabbra nőnek. Ebben volt valami, mert az öreg Kopacz Kálmánnak nagy nyulai voltak, a leghíresebb egy nyolckilós bak volt, idehozták a faluból baklatni az anyanyulakat. Az öreg árgus szemmel figyelte a párosodó nyulakat, nem engedte a repetát. Kopacz Gábor szerint ez is olyan rögeszméje volt az öregnek, mint a nyúlfiókák kiselejtezése. Az árnyékszékbe bedobott nyúlfiak cincogó-vinnyogó küzdelmét a pöcegödörrel elég jól lehetett hallani. Gábor ilyenkor nem szívesen ment az ő nagy bajának a végzésére, inkább kiment Jováki bám malmához, hátul, a vízkerék mögötti bojtortjánosban könnyebbült meg. „– Hadd nyúlásszon az öreg – gondolta magában –, amíg itt mocskolódik, addig átmegegyek a kultúrházba.” Legszívesebben a templomba

ment volna misére. Nem voltak ők templomba járók, imádkozósáskák, de a kórusból olyan jól lehet szemet hordani a leányokon. Hátha visszanézne, visszacakacsintana valamelyik menyasszonynak való közülük. De nem ment oda, nehezen viselte a feléje sütő csúfondáros tekinteteket, amikor bemenetelkor belemártotta ujjait a szenteltvízbe. Kizárta a kultúrotthon oldalsó ajtaját, s bement a konyhába, ahová csak neki volt kulcsa, s ahol a mozgatható leltári tárgyakat, többek között a benzinlámpákat őrizték. A rezesbandás táncot ugyan nem engedélyezték az elvtársak, de azért csak begyűlnek délutánra, estére a fiatalok. A rajoni kultúrversenyen nyertek egy patefont s hozzá tíz bakelitlemezt, amelyekről nótákat, tánczenét, tangót vagy keringőt lehetett lejátszani. Élő zenekar hiányában erre danszolt a fiatalság, ez volt az az időszak, amikor a régi, hagyományos táncmuzika és tánc kezdett vegyülni a tangóval, keringővel, mambóval. A bálozó legényeknél most nem az lett a sikk, hogy rászólván a prímásra csüddögölőt parancsoltak, hanem, hogy „Állj! Tangót, a hét-szentségit!”. Mert a tangóban jobban lehetett „deggedni”, hezzatapadni a leányhoz, nem úgy, mint a csárdásban. Szóbeszéd tárgya is lett a faluban az egyik leány, aki tangó közben rákérdezett a partnerére, hogy mi az a kemény valami a zsebében. „– Mi, mi, a bicskám” – válaszolta a legény. „– Mióta hordod a bicskád a jobb zsebedben?” – kérdezett vissza a hajadon, aki annyit már tudott, hogy a bicskát általában a bal zsebben hordják. Ebből az esetből született a szólás, hogy: „Összetévesztette, mint Sötét Fenyő a bicskát a fasszal.” Kopacz Gábor új tűt csavart a patefonba, a lemezeket letörölte egy bársonyronggyal, kivitte a színpad előtti asztalra, s felkurblizta. Azt a lemezt járatta le, amelyikben azt énekelték, hogy: „Édesanyám, kössön kendőt, selymet a fejére, / S de menjen el a legszebb lányhoz, a falu végére, / Mondja meg annak a lánynak, el szeretném venni, / Kérdezze meg azt a kislányt, akar-e a feleségem lenni. // Édes fiam, azt a kislányt vesd ki a szívedből, / A minap is azt üzenté, hogy gazdagabb is kérte... / Édesanyám fáj a szívem, majd meghasad érte.” A patefon nem recsegett. Visszament a raktárba, hogy a szovjet gyártmányú Petrolux lámpákat is előkészítse. Ezekből a finomított benzinnel, nagy nyomás alatt működő, a villanyfénynél erősebben világító lámpákból volt négy-öt is, általában kettő-hárommal világított esténként a nagyteremben, egy-kettő tartalék volt, mert időközönként belobbantak, s akkor gyorsan elő a kétlábú létrát. Elég rizikós volt ezeknek a lángoló szerkezeteknek a leakasztása, eloltása. Kopacz Gábor többször megperzselődött, amíg kiszaladt a lobogó szövetekkel a teremből az utcára. „– Mahónap nincsen egy kabátod sem, amelyiket nem perzselél össze” – mondta egyszer csendesesen neki az édesanyja, Anna néni. Két lámpába benzint töltött, egy harmadikba pedig az égőfejre új azbeszttököt (zacskót) szerelt, mert a régi már erősen kivékonyodott, félő volt, hogy meggyújtás után összeperlad. Nagyon kellett vigyázni ezekre az azbeszttacskókra, mert hiánycikkek voltak, hiányuk miatt megesett az is, hogy csupán csak egy lámpát tudtak használni. „– Tulajdonképpen Kopacz Gábornak ebben a kultúrotthoni serénykedésben merült ki az egész IMSz-titkársága – mondta később Simándi. – Ő kezelte, rendezte a Petroluxokat.” Talán két héttel, tíz nappal ama végzetes vasárnap előtt egy ilyen lámpát vágott a kultúrba belézungó Ferencz Vince fejébe. Nem emlékszik már senki, hogy sebesült-e meg Vince, csak annyit mondtak, hogy a lámpa benzintartálya az egyik oldalán behorpadt. Állítólag ekkor mondta ki, hogy „egyszer beléüti a bicskáját Kopacz Gáborba” – emlékezett később a Rekedtshangú Kántor, Kopacz Gyurka, aki együtt dolgozott Vincével a disznóhizlaldában, s akivel azon a végzetes vasárnapon végig együtt járta a kocsmát. Áldozásra harangoztak, amikor belépett a kapun. Az apja a kút mellett trancsírozta a megnyúzott nyulat. Tudta, hogy az lesz ebédre. Szerette ő a nyúlpecsenyét, de valahogyan mindig viszolygott a nyers hús látványától,

származzon az bármiféle állatból. Bement a nyárikonyhába, elkért Anna nénitől egy jó vastag kendertörülközőt s egy karimányi házi szurokszappant, s azt mondta, hogy kimegy Jováki bácsi vízimalmához, lemosakodik. A malomház hátánál forgott, ütemesen loccsantotta lajtjaiból le a vizet a nagy átmérőjű malomkerék. Azt már nem mondta, hogy főleg azért fürdik, mert még mindig érzi magán a tehénfos szagát. Meztelenre vetkőzött, s beállt a lassan forgó vízkerék alá, amelynek öbleiből valamiféle rendszeres, de furcsa ütemre hangoltan loccsant alá a vedernyi, jéghideg víz. Az első zuhatagtól megborzongott, de aztán gyönyörűségtől eltelve, behunyt szemmel állt a zuhogó víz alatt. Ez volt az ő nyári tusolója. A malomház padkájára kilépve kétszer-háromszor is beszappanozta magát, hosszan, alaposan csutakolta testének hajlatait, majd visszaállt a zuhogó víz alá, sokáig állt a kerék alatt, élvezte a hűsítő zuhogást, a tündökletes nyarat. Az utolsó turnus öblögetés után a lajt alatti burjánosból csalánt tépett, amellyel végigcsapdosta testét, olyan vörös lett a bőre, mint a megfőzött ráknak. De az egész jólesett neki, végül addig állt a vízzuhatagban, amíg elillant a csaláncsípés égő perzselése. Megtörülközött, a törülközőt s ruháit a hóna alá csípve, egy szál hosszú szárú sárga gyolcsgatyában ment haza, nem izgatva magát, hogy valaki meglátja. Ilyenkor, mise után üres, kihalt volt a falu. Különbben is, a Jováki bácsi s az ő kapujuk között alig tizenöt méternyi volt a távolság. Otthon az anyja és az apja a nyúl fölött veszekedett. Az öreg azt mondta Anna néninek, hogy ebédre az aprólékból készítsen nyúlpaprikást. Az asszony a combokat pecsenyének akarta kisütöni, mert jobban illik vasárnapi ebédnek, hamarabb is elkészül, a paprikás elkészítéséhez több idő kell. „– A hétistenedet – káromkodott rá az öreg –, akkor bé kell gyújtsam a kemence melletti sütőt!” És úgy lőn. Az öreg Kopacz Kálmánt a faluban cudar embernek tartották. „– A Kopaczoknak ez a fele mind ilyen bőcs fajta volt – mondta Vasond. – Huncutféle volt az öccse, Laci es. Ő a magyar időben Csepelen dolgozott formaasztalosként. Itt belekerült valamiféle németellenes szervezkedésbe, a háború után ezért aztán nagy antifasisztának minősítették. Magyarán a kommunista rendszer embere, káder lett. Bekerült a rajonhoz, a helységrendészeten lett technikus, ő láttamozott sok építkezési engedélyt. A falvakról hozzá forduló ügyfelektől elvárta, hogy mérnökurazzák. Alighanem ő járta ki Kálmán bának, hogy adószedő legyen Madéfalván, Csicsóban. Ezek szerint ő es káder lett. Amikor megjelent adót behajtani vagy a beszolgáltatási tervet számon kérni egy-egy háznál, nem volt kegyelem. Biciklivel ingázott, át a delnei mezőn keresztül, pardon nem volt, hóban-sárban, kora hajnalban már tekerte a biciklit át, Csicsó felé. Napvilágra azonban már hazajött, mert egyszer ráesteledett, akkor meg is kergették, olyan közápport zúdítottak felé, hogy alig tudott biciklijén átmenekülni a vasúti híd alatt. Egy jó szót nem tudtak róla mondani. Ha valakinek a beszolgáltatási tervéből hiányzott, teszem azt, húsz kiló hús, már foglalt, vitette bé a néptanácshoz a lefoglalt ingóságokat. Egyszer egy négygyermekes özvegyasszonytól az egyetlen tehenüket foglalta le, s vezette el, hiába könyörgött az asszony, hogy másnapra kifizeti az adóhátralékot, nem volt kegyelem. Hát ilyen világ volt, ilyen világot éltünk. Miután a nagyobbik fia, Kálmánka lenyomorodott – '49-ben Románia szocialista traktoristái között, a legelső szériával végzett Aradon –, az öreg még rosszindulatúbb, még kegyetlenebb, még istentelenebb lett. Az egész világot ellenségének tekintette.”

Az ebédet a ház előtt álló hatalmas veres belű körtefa alatt, a viaszosvászonnal letakart asztalon fogyasztották el. Gábor láthatóan ideges volt. Csendben, szó nélkül ettek... Csupán Anna néni szólalt meg egyszer, hogy vigyázzanak magukra, mert rossz álmot látott, de álmát nem mesélte el, mert azt tartották, hogyha kibeszélik a rossz álmot, akkor be is teljesül. Hónapokkal, de lehet, hogy évekkkel később Kálmánka fiának elmondta, hogy baglyot

látott a csűrükön, az kuvikkolt egész éjjel. „– Lehet, hogy nem es álom volt, hanem tényleg a csűrön csülkölt azon a vasárnapra virradó éjszaka a madár” – mondta Anna néni. „– Babonaság, édesanyám, én nem hallottam – válaszolta anyjának Kálmánka. – A kuvik mindig oda repül, ahol világosságot lát. S nálunk pedig éjjel-nappal ég a lámpa.” Valóban, egy évvel előbb, nagy protekciósan, olyan szovjet gyártmányú termo-elektromos petróleumlámpát vásároltak, amely a lámpaüveg köré épített alumíniumötvözet lapjaival áramot fejlesztett, nem kellett mindegyre elemeket cserélni telepes rádiójukban. Nagyön előnyös volt ez a szerkezet, hátrányát a nappali égetése jelentette. Anna néni rossz álmát leginkább Kálmánka féltésére említette az ebédnél. Őt féltette, érette, félszeg fiáért aggódott a legjobban. Mi lesz vele, ha ők majd nem lesznek...? Kálmánka állandóan cinezett, forrasztott, rádiókat szerelt. A háború végén a németektől elhagyott lúgos akkumulátortelemek által fejlesztett áramot transzformálta, sokszor megrázta az áram, amely maradandó károsodásokat nem okozott, de Anna néni minden ilyen kicsi csattanásra odariadt. Kálmánka egyszer öccsének a kezébe adta a telep két drótját, a transzformátoron keresztül fokozatosan emelte a feszültséget, azt próbálgatták, hogy meddig bírja a drótokból a karjaiba áramló bizsergést, egyre szaporodó lüktetést, áramütéseket. Sokáig bírta. Csalánba nem üt ménkö – mondták. Kopacz Gábor a leves behörpölése után fogta a tányérját, a pirosra sült nyúlcombra rátett két kovászos uborkát, s bement a konyhába. Ilyenkor, nyáron, amikor a földre hullott, szétzúzódott veres belü körteket ellepték a darazsak, nem szeretett a körtefa alatti asztalhoz ülni. Borzalmasan félt a darázsszúrástól. Egyszer, fent a havason rárontott egy raj, összeszurkálták, s csak a jóisten tudja, hogyan úszta meg az egészet. Jóízűen fogyasztotta el a nyúlpecsenyét. Kiment, megköszönte az ebédet, amelyet sörrrel nyomtattak el. Négyen megittak két üveg sört. Gábor hátrament a csűrbe, belefeküdt a friss szénába, s azonnal elaludt. „– Olyan mélyen aludt – emlékezett később Kálmánka –, mintha örökre, mintha nem akarna soha felébredni...” Mialatt Kopacz Gábor aludt, Ferencz Vince Kopacz Gyurkával, Gábor unokatestvérével – akit amióta *A helység kalapácsában* a Kántor szerepét eljátszotta, a faluban Rekedtes hangú Kántornak csúfoltak –, egy üveg borral, amely Gyurka fekete zakójának jobb zsebében lötyögött, hátravonultak a kultúrotthon hátahoz. Leültek a Remete-patak partjára, s lassan bébeszélgették. „– Egy vasárnap azelőtt, a bál szünetében egy szaros pálcával itt ütötte fel Ferencz Vince állát Kopacz Gábor” – mondta később Ondorné, aki azt is tudni vélte, hogy azon a szomorú vasárnapon itt élesítették a bicskát. „– Az eszefazaka Ondornének – replikázott erre Nagy Gozorú –, nem volt ott semmi bicskaélezés, szaros pálcá sem, az állfelütés egy kocsmaszékről leszakított pálcikával történt a szíven szúrás előtti pillanatban.” Végül a vizsgálóbíró sem tudta kideríteni, hogy szaros volt-e az a pálcá. Kopacz Gyurka azt vallotta, hogy a tett színhelyén, a Fülöpök utcája közepén pöccintette fel Ferencz Vince állát Kopacz Gábor.

Ferencz Vince és Kopacz Gyurka munkatársak voltak, sertésgondozók a falu alsó végén, az egykori Péter Mójzi-féle fűrészüzem helyére létesített állami gazdasági disznóhizlaldában. Az államosítás után megszüntették az épület addigi rendeltetését, és a körötte lévő deszkatelepnek a lehető legbotorabb dolgot találtak ki hasznosításként. Az épület belseje a disznók visítása mellett idegesítően, állandóan visszhangozta az alagsori, az egykori gépház fölötti betonfödém kongását. Különösen itatáskor a tülekedő állatok trappolását, amikor a nagy kerekű, nehezen forgatható vasszivattyú hajtányába belekapaszkodva két ember nehezen kezdte felhúzni a vizet. „– Így, egy ilyen vaskerekre tekerném fel Gábornak a beleit” – mondta állítólag egyszer a Rekedteshangú Kántor Ferencz Vincének. Sokáig kellett forgatni a szivattyút, amíg végre elkezdett csordogálni a víz a vályúkba, amelyek körül egy-

mást marva ott dühöngött az egész disznótársadalom. Megtörtént, hogy a szivattyút forgató emberekbe is beleharaptak. A Csíkszeredai Állami Gazdaság csíkpálfalvi disznóhizlaldája az állatseregletben dühöngő kannibalizmus miatt pokollá tette az ott dolgozók életét. Nem kellett nagy tudomány, mindenki előtt világos volt, hogy a kannibalizmust a vágóhídi hulladék etetése okozta. A fűrészüzem melletti, egykori deszkarakatárakban hatalmas üstökben ugyan megfőzték a vágóhídi hulladékot, amit aztán ledarálva öntöttek az etetővályukba, de többször előfordult, hogy túl lassan párolódtak a belsőségek, a disznók visítottak, dühöngtek, éhesek voltak, s ilyenkor nyersen dobálták eléjük, ami már a kannibalizmus előszobája volt. A hizlalda dolgozói hiába álltak állandó készenlétben, a vemhes kocák ellés után a legtöbbször felfalták malacikat. Ilyenkor aztán jöttek az elvtársak a központból, gyűléseket tartottak. Leszedték a keresztvizet a személyzetről, fizetéslevonásokkal próbálták példamutatóbb, a szocialista erkölcshez illőbb munkára biztatni az alkalmazottakat, mert semmi hasznot nem hajtott az egész kupleráj az államnak. Csak a hatalmas büzt termelte, amely ha felébredt a déli, délnyugati szél, elárasztotta az egész falut, amely a rá jellemző lakóniával egyszerűen csak „szargyárnak” nevezte el a szocialista mezőgazdaságnak ezt a „fellegvárát”. Az egész képződmény létét a legkeserveesebben Péter Mójzi, a fűrészgyár egykori tulajdonosa viselte. Az igaz ugyan, hogy ő már a kicsi magyar világban eladta a fűrésztelepet az Antal & Orbán cégnek, talán beleunt, talán arra gondolt, hogy az így keletkezett tőke életük végéig eltartja őt asztmás beteg feleségével. A fűrésztelep államosítása őket közvetlenül nem károsította meg. De az ötvenes évek elejének pénzbevéltása, a bankok államosítása révén, a kizsákmányolók osztályából a mélyszegények sorsára juttatta. Úriasszony felesége, akinek asztmacigarettái mellé nagy halom leveles dohányt sikerült átmentenie, azzal csereberélve teremtette elő a szűkös megélhetést. Aztán eladogatta az aranyékszereit is. Nagyon leszegényedtek. Péter Mójzi egyre búskomorabb lett, amire aztán rátett jó néhány lapátnyit a disznóhizlalda. Már azt a valóságot, hogy mivé tették az ő egykori, áldozatos munkával létrehozott, tip-top üzemeckéjét, nehezen viselte. A házuknak, a falu egyes számú, legnagyobb, most már a disznótelep közvetlen szomszédságában lévő, kúriaszerű háznak hiába zárták ablakait, ajtóit. A disznófekália s a vágóhídi táp borzalmas bűze minden pórusába beszivárgott. De még ennél is jobban idegesítette a disznósereglet permanens visítása, hörgése, bömbölése, amely éjjel sem szünetelt, időnként apokaliptikus hangorkánná erősödött, hiszen előfordult, hogy egy-két napra vágóhídi hulladék sem jutott, ilyenkor csak vizet kapott az állomány. Nem volt véletlen Péter Mójzi krónikus álmatlansága, végül pedig megzavarodása. 1958 őszén, októberben a tornác végében lévő vécében felakasztotta magát. A koporsóját kísérek rosszalló pillantásokat vetettek a disznóhizlalda elé kisereglett melósokra, akik hajadonfótt, keresztet vetve, maguk is megdöbbenve nézték a temetési menetet. „– Hitvány szargyárosai!” – szóltak pökhendien feléjük többen is a menetből, mintha ők, a szerény kereset reményében földművesből munkásosztállyá lett emberek lettek volna hibásak Péter Mójzi suicidumáért. Az öngyilkosokat a faluban létező szokás szerint általában a temető sánca mellé, a legszélére és pap nélkül hantolták el. Péter Mójzi koporsóját a pap beszentelte a családi sírba; mert úgy gondolta, hogy tettét megzavarodott elmével követte el, nem volt felelős tetteiért. Kideríteni ma már nem lehet, hogy ennek utána pontosan melyik vasárnap, de a kocsmában Ferencz Vincét és Kopacz Gyurkát is leszargyároszták. Némeleyek rávarrták aztán Kopacz Gáborra az egész malórt, de Kis és Nagy Gozorú szerint akkor nem is volt ott. Mindenesetre a két barátot, akik az esti etetés után tiszta ruhát váltva, kimosakodva mentek be a korcsomába, eléggé mellé vághatta ez a kiszólás, mert kifizettek üvegestől egy liter bort, s kimentek

az utcára. Állítólag a főtéren álló hősök szobra hátsó párkányára leülve itták meg. Abban az évben Ferencz Vincét és Kopacz Gyurkát többször látta együtt a falu, amire csak posztfeszta figyeltek fel, valahogy furcsává, rendellenessé minősült ez a kapcsolat. Az igaz, hogy együtt dolgoztak, az is igaz volt, hogy a két, egyébként unokatestvér Kopacz legény között olthatatlan volt a gyűlölet, de Ferencz Vince és Kopacz Gyurka állítólagos barátsága csak kilógott a trendből, hiszen legalább tizenkét, talán tizenöt év korkülönbség is volt közöttük. A Rekedtेशangú Kántor már notórius vénlegénynek számított. Ferencz Vince pedig épp húszéves, szép szál, egyenes, délceg tartású, kackiás bajuszt viselő legény volt. Olyan ábrázatú, mint egy Petőfi, akin kotyogó szemmel hordozták tekintetüket a serdülő lányok, s a maga korabeli legények között egyfajta rangja volt. „– Amikor combjaira feszülő, piros zsinóros, vitézkötéses harisnyájában, fényesen ragyogó csizmáiban megjelent a templom előtt gyülekezők között, úgy nézett ki, mint egy nyalka huszár – mesélték a kenderázta-tók. – Sehogyan sem értettük, hogy miért parolázik annyit azzal a torokból reccogó, csámpás Kopacz Gyurkával.” „– Ő volt Jágó – mondta Gyógy Bur János úr egyszer a kocsmában, újabb kriminalisztikai fejtegetésekbe mélyedve. – A fiatal legény, aki beleütötte bicskáját az áldozatába, vala a Mór, aki megtette kötelességét. Azt kérdezik, hogy ki az, vagy mi az a Jágó, illetve a Mór? Kérem szépen, ha nem mindig ezeket a művészeti szempontból értéktelen népszínműveket játszánák falujuk szcénáján, hanem, teszem azt, a nagy angol költőnek, bizonyos Sákeszpeáre Vilmosnak – maguk így ejtenék nevét, én viszont Sékszpirnek mondom – halhatatlan drámáit is a világot jelentő deszkákra vinnék, akkor tudhatnák, hogy Jágó a cselszövő, az örök felbujtó, a Mór pedig nem más, mint az örök balek, a betegesen féltékeny nagyúr, akit ráadásul szerecsen volta is a kisebbrendűségi érzésre predesztinál, Desdemona, feleségének legyilkolászására. Mert Jágó, az tüzel. Rakja a vérpad alá a tüzet. Ő tudja azt, amit önök nem tudnak, tudja minden drámák eredőjét, tudja azt, hogy sersé lá fám! Hogy ez mit jelent? A fám fehérnépet jelent, a többit elmondom majd legközelebb, mikor szintén betérek egy üdítő snapszra.” A két Kopacz család között mélyről jövő gyűlölet honolt, feloldhatatlan ellentét uralta viszonyukat. „– Mint a proletáriátus és a burzsoázia között” – mondta Simándi, a szocializmus építésének egyik, akkoron gyakran emlegetett szlogenjére hivatkozva. Holott nem tartozott sem a proletariátushoz, sem a burzsoáziához egyik család sem. A tét, a jéghegy csúcsa a két csúr csepegője volt, a két Kopacz-porta határán. A százévesnek tűnő harag okát, eredtét senki sem tudta pontosan. A legvalószínűbb ok: az öröklött birtok elosztása mérgesedett el végzetesen. A Kopacz Kálmán és Kopacz György közötti haragot örökölték a fiak is. A Kopacz Kálmánék portája a főtérre nyílt, talán valamivel kisebb volt, mint a Kopacz Györgyéké, amely amannak a hátánál, észak felé, a Felszeg-patak melletti utcára rúgott. Valamikor egy élet volt az egész, amelynek kettéosztása szülte meg az ősharagot. Kopacz Györgynek a nagyobb jutott. A Kopacz Kálmánén egy szekér csak kínnal-bajjal tudott megfordulni. Az olajat a tűzre akkor öntötték, amikor Kopacz Kálmán lebontotta a régi csűrisztállót, és nem a régi helyére, az öreg ház végéhez építette vissza, hanem alig egy méternyire Kopacz Gyurkáék csüre mellé, annak a hátához. Ebből lett a baj, mert a csepegők csepegtettek, teleken derékig torlódott a két épület közé a hó, korhadt, rohadt mindkét épületnek az oldala. Azt már a kártyavető cigányasszony sem tudná kideríteni, hogy miféle történések – például a ganélé honnan hová folyt át – mérgeztették visszafordíthatatlanul gyűlöletessé, roncossá a két család viszonyát. Mintha valami mitologikus átok lengett volna fölöttük, saját sorsukba belekeseredetten éltek egymás mellett, egymás ellenére. Az öreg Kopacz Kálmán családjában már Kopacz Gábor elvesztése előtt ott honolt a nagyobbik fiú, a Kálmánka lenyomorodása miatti keserűség,

a testet, lelket emésztő aggodalom, hogy mi lesz vele, ha ők már nem lesznek, amikor magára marad, ha netán Gábor kinősül valahová. Ama szomorú vásárnap után már csak sorvadoztak. „– Az Isten nem ver bottal – mondták a felszegiek –, amikor több mint egy évtized után, a csikszeredai üzemyag-raktárnál, ahol gázpalackot cserélt, az öreg Kopacz Kálmánt eltaposta egy tolató teherautó.” Pár évre rá meghalt Anna néni is. És Kálmánka valóban egyedül maradt. A másik családban is a fogyatékos, a halláskárosult Laci maradt utoljára. A szülők elhunytja utána a két vénlegény permanens alkohelmármorban tengette napjait. Ott talán Laci volt a valóságosabb, fogyatékosága ellenére nem volt annyira élethetetlen, mint Kálmánka. Négy gimnázium után könyvelő lett a városban a hulladékgyűjtő vállalatnál, ahová minden reggel pontosan begyalogolt, ledolgozta a napi nyolc órát, s aztán hazafelé menet bement minden kocsmába, megivott egy-két deci apaszomorítót. Pálfalváig pedig akadt az útjába néhány kocsmá. Egyszer a krónikaíró is meghívta egy deci teskovinára, amit az restellt visszautasítani, hisz sajnálta a klott könyökvédős kicsi aktakucac könyvelőt, akivel kommunikálni is alig tudott. „– Tar ahz éhet, thici thomám” – mondta többször is, miközben partnere ajkainak mozdulataiból próbálta kitalálni, hogy mit is akarnak neki mondani.

Kopacz Gyurka mélységesen, zsigerileg gyűlölte unokaöccsét, Kopacz Gábort. Nem tudta elviselni talpraesett voltát, emelt fejét, mindig vidám természetét, sikeres, hozzáértő gazdálkodását, egytömb, vertagyag testét, akár rendkívülinek tartott testi erejét. Kopacz Gáborhoz viszonyítva csámpás, keszeg, idéttlen járású vénlegény volt, akinek beesett arcából szederjes vörösen ágaskodott ki hegyes orra. Ő volt a Gyógy Bur János úr által említett Jágó, ő heccelte Kopacz Gábor ellen Ferencz Vincét, ha szóba került a közöttük kialakult, egyre idültebbé váló konfliktus, ő szította a gyűlölet lángját, többszörösére nagyítva a legkisebb szóbeli sértést is. „– Én a vasvillát ütném belé” – mondta Ferencz Vincének. Vagy: „– Fészivel loccsantanám ketté az agyát.” „– Disznóölő kést érdemel az ilyen böcs ember.” „– Ejsze csak nem félsz tőle? Te es vagy olyan legény, mint ő!” „– Az ilyen szarházit móresre kell tanítani, a kommunista istenit az anyjának.” „– Én a Ferencz Vincére kiszabott tizenkét év börtönbüntetésből legalább kettőt neki adtam volna” – mondta a bírósági tárgyalások után Egret, talán valaki más. Ezt a véleményt osztotta a falu java is, egyfajta tettetársnak minősítette Kopacz Gyurkát, aki vallomásaiban azt állította, hogy ő inkább csendesítette, próbálta lebeszélni a Kopacz Gábor megleckéztetéséről Ferencz Vincét, aki karakán módon rábólintott erre a tanútevésekre. Nem, nem akarta ő megölni, szíven szúrni Kopacz Gábort, csak „meg akarta leckéztetni”, hogy szálljon le róla, ne kötekedjen, csúfandároskodjon véle lépten-nyomon. Meg akarta mutatni neki, hogy nem fél tőle. „– A székely mentalitásnak ez egy lényeges eleme – mondta Gyógy Bur János úr. – A legkeszegebb ember is azt mondja, ha rákérdeznek, hogy nem fél senkitől. Még a medvétől sem.”

„– Minden tragédia eredőjénél a nőt kell keresni – emelte fel mutatóujját Gyógy Bur János úr, amikor egy újabb snapszozás alkalmával a kocsmában lévő rákérdezték, hogy mit jelent az a csercseláfám, amit a múltkor mondott. – Mindenütt ott van a nő, akít legtöbbször hiába szeretünk, mert az mást szeret, de amint a nagy orosz mélabú írja, az mást szeret, szintén egy másért vágyakoz, majd mást vesz feleségül, így aztán állandóan félrebeszélnek, amit emennek akarnak mondani, kénytelenek amannak mondani, a hiábavalóságoknak olyan láncolata szövődik a hősök köré, hogy minden csupa szomorrá vál. Kérem szépen, hát nem azért üzetett ki Ádám apánk a paradicsom kertjéből, mert Éva némben rábeszélésére beleharapott az tiltott gyimelcsbe? Ez volt az emberiség első és legnagyobb tragédiája, a drámák drámája. A világtörténelemben azóta a férfiember mindig beleharap a különböző almákba,

amelyet a fehércseléd nyújt feléje. Ebből aztán nemcsak ilyen csíki bicskázások fakadtak, hanem véres, nagy, évekig elhúzódó háborúk, melyeknek következtében több hullák maradnak a földtekén, mint élők, nem Isten országa, hanem a Sátányé jövel. S kérem szépen, az az alma mindig megakad valakinek a torkán... Aztán csodálkozunk, hogy permanens hányingerben élünk. Hogy túl messzire ne menjek, ha végigtekintünk virányos századunk eddigi történetén, nem hányinger az egész, ami velünk történt s történik folytatólagosan ebben a kommunizmusnak nevezett pirosalmaevésben?” „– Tiszta igaz – szakította meg az előadást Egret. – Kopacz Gábor fülig szerelmes volt Ferencz Vince nagyobbik hűgába. Ott kell hát keresni a fehérnépet. De a fülig szerelemre nem volt fogadókészség. Ez az igazság.” „– Képes lett volna térdre esni előtte, de az a leány már foglalt volt – mondta Nagy Gozorú. – Ahogy a nóta mondja, szebb is, jobb is, délcegebb is kérte... Nem lehet hibáztatni örökké a fehérnépet sem. Ha nem kellek neki, hát nem kellek. El kell felejteni. Ha az olyan könnyen menne...” „Május elsejin, Szent Jakab éjjelin Kopacz Gábor akkora Jakabágot, két akkora felszalagozott lucsfenyőt ütött a leányos kapura, hogy a hegye hazalátszott. Azt hitték, hogy az igazi udvarló tűzte kapujukra – mondta Kis Gozorú. – Úgyhogy nem olyan könnyű felejteni.” „– Nem es felejtette – mondta Szalonka. – Folyton azon járt az esze, miként tudna bosszút tenni, amiért kosarat kapott. Egy fehérnépet nem verhet meg az ember. Még csak csúfolkodni sem lehet vele, mocskos beszéddel bántani sem illik. Kin töltheti ki a bosszúját? Valamelyik legközelebbi rokonon, férfi rokonon. Ferencz Vince volt az.”

„– Kérem szépen – emelte hüvelyk- és mutatóujját Gyógy Bur János úr, akit ez után a snapszozás után többé nem láttak a faluban, de még a környéken sem, talán azért, mert társadalmi és osztályszempontból nem volt egészséges elem –, ezt a mélylélektan kompenzációnak nevezi, magyarán pótcselekvésnek, a kompenzáló egyed valamilyen alsóbbrendűségi érzést igyekszik kiegyenlíteni.” „– Kopacz Gábor úgy kiegyenlítette Ferencz Vincét egyszer, amikor ünnepi, piros csíkos, vitézkötéses abaposztó harisnyába öltözve ment bé a kultúrházba – mondta Szalonka –, hogy attól kinyílhatott volna a bicska a zsebiben. Azt mondta neki: » úgy néz ki rajtad az a harisnya, mint kutya faszán a vitézkötés«. Süllyedjek el, ha nem így mondta. »Vigyázz, mert még valaki le találja rólad tépni.« Igen, így mondta.”

„– Ó, kérem, a székely harisnya zsinórozása nem volt gyermekjáték – mondta Simándi. – Annak megvolt a maga rendje. Nem járhatott akárki, tesszem azt, piros zsinóros nadrágban, vagy pláne nem hordhatott vitézkötést. Ezek a szabályok még a határőr katonaság idejéből öröklődtek a népre. Tudják, amikor a madéfalvi veszedelem után ránk erőszakolták a kötelező katonaságot, előírták azt is, hogy a ruházatát minden székely határőrnek magának kell elkészíttetnie. Fel is lendült a gyapjűfeldolgozó háziipar. Idővel ez a ruházat vált a férfiak köznapi viseletévé, amit ma népviseletnek neveznek. Kérem, ennek az egyenruha-viselésnek megvoltak a maga szigorú szabályai. A lófők piros zsinóros fehér harisnyát viseltek. Vitézkötést pedig csak a tiszték és a tisztések. Az urak, a primorok fekete ruhát viseltek. A gyalogrendbéliek pedig fehéret, fekete zsinórozással. A szabadosok, a jobbágyok szürkésbarna nadrágot, zsinórozás nélkül. A szabadságharc után megszüntették a határőrséget, a rendi székelységet is, hiszen mindenki egyenlő lett. De a ruhaviselet rendjéhez továbbra is ragaszkodott a székely falu. Édesapámék mesélték, még a két háború közötti időben is megtörtént, hogy a bálban letépték a harisnyájáról a piros zsinórt, a vitézkötését annak, akinek ősei nem voltak jogosultak a viselésére. Aztán a kicsi magyar világban valahogy eljelentéktelenedett az egész hagyomány. Akkor boldog-boldogtalan piros-fehér-zöld zsinórt varratott a harisnyájára. Nem hiszem, hogy Kopacz Gábor a zsinór színe miatt

kötekedett Ferencz Vincével. Annál is inkább, mert nem hiszem, hogy a hajdani Kopaczok lófők vagy akár gyalogrendbéliek lettek volna. A sértésében a kutyafasza vala a lényeg, nem a székelynadrág zsinórjának a színe.”

A szövőasszonyok a Kopacz-porta külső szomszédjánál, Salamon Tibor házában az alagsorában dolgoztak. A csíkszeredai kisipari szövetkezet azokban az időkben hozta létre a népművészeti részleget. A pálfalvi asszonyok pedig gyapjúszőnyegeket, rakottasokat, vagy ahogy ők nevezték, a híres csíki festékeseket szőtték. A faluban több ilyen műhely működött, ez volt a legnagyobb. Jól szervezett volt az egész rendszer, és aránylag szép keresethez jutatta a pálfalvi asszonyokat, lányokat. Az iskola elvégzése után itt dolgozott Ferencz Vince nagyobbik húga is. Szerették őt az asszonyok, mert szorgalmas, pontos, csendes munkatárs volt. Ő is szerette ezt a helyet. Csak a szomszédság ne lett volna, mert Kopacz Gábor szinte naponta átlépett udvarolni a két udvar közötti közkapun. Néha még testvérbátyját, Kálmánkát is áttámogatta. „– Akkor még teljesen nem volt lenyomorodva – mesélte később az egyik asszony. – Ha nehezen is, segítséggel még tudott járni. Miként lett nyomorék? Hát ő lett a faluban az első szocialista traktorista. Még '49-ben letoborozták Aradra, ott végezte a két és fél éves traktoristaiskolát. De ő már szinte kész traktorista volt, mert az alsó szomszédjukban, Balázs Gyula mellett, aki cséplőgépet tartott, Kálmánka úgy megismerte a Fordson traktort, mint a tenyerét. Az iskola alatt az Arad melletti Vingán, Monostoron, Majláthon praktizáltak. Jó traktorista lett belőle. Aztán, amikor hazajött Pécskáról, az iskolából, a szeredai mezőgazdasági gépállomásnál lett traktorista. Olyan vas-kerekű, idétlen traktorral járt, amit Brassóban, a szocialista ipar fellegvárában gyártottak. Egyszer aztán, mi történt, mi nem, talán épp itt, a falu határában, talán a Hijászolban felborult vagy leesett a traktorról, s az átment a lábán, de ejsze a derekán is. Egy darabig gyengélkedett, de hát a Kopaczok ilyenek, bősök. Elmúlik, meggyógyul, nem vették komolyan a sérülését. Amikor orvoshoz fordultak, már késő volt. Hovatovább nyomorékabb lett. Ott ült egész nap az asztal mellett, állandóan rádiókat szerelt, amikor bévezették a villanyt a faluba, valamikor a hatvanas évek elején. Minden elektromos dolgot hozza vittek javítani. És ő mindent megjavított. És nem fogadott el semmiféle fizetséget. Nehéz lehet egész nap egy helyben ülni. Sokat olvasott, kiolvasta szinte az összes Jókait, Mikszáthot, Verne Gyulát, May Károlyt. Olyan jópofán, színesen tudott mesélni, olyan kacagtatóan, hogy az gyönyörűség volt. Ilyenkor a szövés is jobban ment. Őt szerettük. De Kopacz Gábor szertelen, kivagyokén viselkedését kényszeredetten viseltük, megpróbáltunk jó pofát vágni, ha közben jött. De a fesztelensége olyan kétbalkezesre sikerült, fénylő fekete szemei elhomályosodtak, sárgások lettek. Hát persze, hogy Ferencz Vince hűgáért jött. De direktbe sohasem beszélgettek, célzásaiából értettük, hogy erősen szerelmes belé. Mire célozgatott? Hát házassulásra, vőlegénységre, menyasszonyságra meg ehhez hasonló dolgokra”

„Mi volt pünkösdkor? Hát a csíksomlyói búcsú. Tiltották, nem engedélyezték a körmenetet, keresztaljával sem lehetett felvonulni, a csíkszeredai állomáson nem álltak meg a vonatok, a forgalmat elterelték, lezárták a főutakat. Bujkálva, a mezei utakon mégis mentek az emberek. Pálfalváról is sokan mentünk. Ott volt Ferencz Vincének az egész családja is. Közben az elvtársak, az akkori hatóságok a csicsói rétre repülő napot, motorbicikli-versenyeket szerveztek, nagy népnünpélyt, hogy a búcsúról eltereljék a figyelmet, oda-tereljék a népet. Pálfalváról is mentek a fiatalabbak, főleg a kamaszok, a legények. Nem mernék megesküdni rá, de talán Kopacz Gábor szervezte az odasereglést, ugye, ő volt az IMSz-tikár, de mentek volna sokan szervezés nélkül is.”

„– Olyan izgalomban volt – mondta Kálmánka –, alig várta azt a napot, hogy végre repülőgépet lásson, közelükbe kerülhessen. Két repülőgéppel, egy duplafedelűvel s egy sima szárnyással rendezték a bemutatót, itthonról is lehetett látni, ahogy az égre hurkákat, nyolcasokat írnak. Fél délelőtt repdestek Közép-Csík fölött, Somlyó fölött is sokat köröztek. Voltak ejtőernyősök is, de azokat már innen nem láttuk. Gábor mindig arról álmodozott, hogy pilóta lesz. Erre mindenben megfelelt volna, olyan egészséges, erős, tökéletes szervezete, teste volt, hogy az Isten is arra teremtette. De hát abban az időben a székelly fiúkból csak munkaszolgálatos katona lehetett.” „– Valamikor estefelé jöttek haza a csíksomlyói búcsúsók, s a csicsai népünnepélyesek es – mondta Szalonka. – A két csoport nagyja a főtéren találkozott essze, a férfiakban volt egy-két léggör. A repülős ünnep résztvevői nagy garral ecsetelték a láttakat, az emberiség előtt álló határtalan lehetőségeket, a jövő zenéjét. »– Megver titeket a Jóisten« – dobta a szentenciát feléjük valaki. »– Meg, ha van« – vetette oda valaki a repülősöktől. Nem a szervező, nem Kopacz Gábor volt. Aztán szétszéledt mindenki, mert várta az esti munka.” „– Abban az időben, a kommunista propaganda folytán – mondta Bodos – nálunk es kezdett elterjedni az ateizmus. A hitványabbjának már nem sokat jelentett a kereszt. Egymásnak feleselve, heccelődve szétoszlottak az ünneplők, de valami furcsa mélabú, szomorúság áradt szét a falun. Estére kelet felől elfeketedett az ég, onnan jött mindig a baj, elkezdett villámlani, mennydörögni, hatalmas eső zuhogott. Ezen nincs mit csodálkozni, a pünkösdi búcsújáró hét Csíkban általában ezzel jár.”

Sokan nem értették, hogy miért volt úgy belekössönködve Ferencz Vince nagyobbik húgába Kopacz Gábor, miért vált rögeszméjévé, hogy feleségül veszi. Hiszen rokonok voltak. A két anya Gál leány volt, Anna és Gál Erzsébet második unokatestvérek voltak. A fiatalok tehát harmadik águ rokonok. A kicsi Pálfalván a beltenyészetet kerülendő mindig vigyáztak arra, hogy lehetőleg még távoli rokoni szál se legyen a családalapító fiatalok között. A legények legtöbbje a közeli falvakból hozott asszonyt, s a lányok közül is sokan mentek férjhez a közeli helységekre. Mindezeket a szövőasszonyok elég sokszor és részletesen letárgyalhatták. „– De Ferencz Vince hűgát nem csak ezért szomoríthatta Kopacz Gábor körülötte való tüsténkedése – mondta Ondorné. – Ő az iskolában is okos leány volt és megfontolt. Mindig úgy járt, mintha skatulyából húzták volna ki. Amikor Kopacz Gábor elkezdte tenni neki a szépet, még ha lett volna is valami kicsi szándoka feléje, biztos hogy végiggondolhattott mindent. Azt is, hogy milyen élete lenne mellette, ha bekerül a házukba, ahol nemcsak egy furfangos, hét hájjal megkent apóst kell elviselni, hanem élete végéig egy nyomorék testvér gondozása is az ő nyakába szakadt volna. Nem hiszem, hogy sok leány hajlandó lett volna beszállani abba az életbe. Kopacz Gábor egyáltalán nem az ő esete volt. Azt is mondják, hogy nem szerette azt a csillogó fekete haját, fényes, izzadtságtól gyöngyöző bőrét, különös szagát sem... »– Miért, milyen szaga volt? – Olyan barna...« Így mondták, így pletykálták. Én nem táncoltam soha vele, nem mondhatom, hogy volt valamilyen szaga.” „– Hát ezért csattant aztán az ostor Ferencz Vincén – mondta Kútája.”

„– Kopacz Gábor indulatai Ferencz Vince ellen akkor szabadultak el – emlékezett Vasond –, amikor a selyemkendőt visszaküldte neki Ferencz Vincének a húga. Nem tudnám megmondani, hogy ez mikor volt. Azt se, hogy ki vitte vissza. De szinte biztos, hogy abban az évben, vagy a farsangon, vagy húsvét táján küldte fel a leányhoz Felszegbe, amit ha az elfogad, vagy legalábbis nem küld vissza, egyfajta biztatót jelentett volna. Nem lett biztatás belőle. Aki visszavitte, lehet, hogy valaki a szövőasszonyok közül volt, nem mert a szemébe nézni Kopacz Gábornak, mert a szépen becsomagolt, piros szalaggal

keresztbemaszított csomagot egy kora reggel a kapujuk alatt találta meg, oda csúsztatva be az a valaki. Ő pedig egyet káromkodott, fogta az egészet, s bedobta a tűzbe. Általában korán, elsőnek ő kelt a házban, a tüzet is ő gyújtotta meg, hogy vizet melegítsen a fejéshez. »– Mit tettél a tűzre, fiam, olyan perzsszag van« – kérdezte Anna néni, amikor felkelt, de Kopacz Gábor nem felelt semmit, az egész kendőküldési akciót megtartotta magában. Aznap reggel annyi tejet adtak a tehenei, hogy két sajtárral vitt a csarnokba.”

Ferencz Vince azon a vasárnap reggelen, hat órakor már lent volt a disznóhizlaldában, ahol Kopacz Gyurkával végezték a reggeli programot. Talicskákön taszították ki a disznószart a hajdani fűrészüzem hátához, az egykori vasöntöde helyére, ahol mint egy „imperialista nagyhatalom térképe” terjeszkedett a híg „fekáliaország”, amelyre hiába szórták rendszeresen a meszet és klórmeszet, a bűzét eltüntetni nem lehetett, akik arra mentek a város felé, megpróbáltak nem az orrukon át lélegzeni. Mikor ezzel végeztek, vizet szivattyúztak, és nekiálltak az etetésnek. A vágóhídi hulladékból s árpadarából összeőrölt moslékot az éjszakai szolgálatosok már előkészítették, nekük csak be kellett hordani a vályúba. Munkájuknak a disznók acsarkodása miatt ez volt a legnehezebb, elviselhetlenebb része. Ferencz Vince, amikor befejezték, indult haza. Már az előző héten elkérezkedett a főnöktől, kikért egyheti szabadságot. A havasra készülődtek az édesapjával. Örvendezett is, hogy egy időre megszabadul ettől a gyalázatos kenyérkeresettől. Édesapjának, Pali bácsinak az volt a terve, hogy vasárnap este, valamivel éjfél előtt elindulnak, kora hajnalban megérkeznek a kaszálójukra, a friss harmaton levágnak néhány rend fűvet, délben berendezik a szállást, s ha nagy meleg lesz, délután már rendet forgathatnak, s estére fel is takarhatják, boglyába rakhatják az első rend szénát. Nem akart ő sokat hetelni a havason. Azt már senki sem tudja, hogy Ferencz Vince és Kopacz Gyurka megegyeztek-e, hogy déltájban találkozzanak, igyanak meg valamit. Kopacz Gyurka szerint a munkát a disznótelepen ital nélkül nem lehetett kibírni. Az ott dolgozók nagy része munkaidőben is tintázott.

Ferencz Vince kilenc óra tájban ment haza, a lakásba be se lépett, kint a tornácra ledobta magáról a munkaruhát. Mosakodni is kint az udvaron mosakodott. Tetőtől talpig, hosszan, sokáig dörzsölte testét, egészen felfrissült. Megborotválkozott, aztán megreggelizett, majd ünnepibe öltözött. Fekete zakót, fekete priccses nadrágot, csizmát húzott. Székely viseletet csak sátoros ünnepeken öltött. Ez a vasárnap nem volt sátoros ünnep. Fél tizenegy felé az egész négygyermekes család, két fiú, két lány misére ment. Ferencz Vince az öccsével a leányok mögött járt. Általában a kórusban szokta hallgatni a misét, a kántor mellett énekelte a szent énekeket. Egyedül az apa, Pali bácsi maradt otthon. Készülődött a havasra. A kaszákat már előtte való nap megverte. Most nekiállt, s a gereblyébe a hiányzó fogak helyett újakat faragott, megnézte, hogy a vasvillák nyelei rendben vannak-e, nem-e kotyog valamelyik. A rendforgató favillákat újrahegyezte, s aztán a csúrból az udvarra kiteszített egészvágás szekér kerekeit kiserelte, a tengelyeket megkente degenyeggel, amit nemrég a kóboros szekérével a környéket járó, sűrű kőolajat áruló regáti, csángóföldi Dumitrutól vásárolt, aki talán Szerbekből, Deggettesből vagy Lukácsfalvából hordta rendszeresen a kocsikenőcsöt. Aztán berakta a szekér derekába a pokrócokat, csergéket. A katonaládába az ételmet elég majd délután is összecsomagolni – gondolta. Tizenegykor beharangoztak. A misén a kicsi, falu szegénye pap bácsi Kármellhegyi Boldogasszonyra emlékezett, hisz vasárnap előestéjén volt az ünnepe. A pap bácsi holmi szaracénokról értekezett, akik legyilkolták szálíg a Kármellhegy szerzeteseit, remetéit. Ferencz Vince nem nagyon figyelt a prédikációra, az egész mise alatt azért fohászzkodott, drága Jóistenem, segíts meg, ne engedd, hogy valami hülyeséget

csináljak. A mise végén a család együtt indult hazafelé, de a templomdomb tövében, ahol az iskola előtt a felszegi Külső utca kanyarodott felfelé, Ferencz Vince odaszólt a többiekhez, hogy menjetek, jövök majd én is, elmegyek, s megiszom egy sört. „– Ha tudtuk volna, hogy mi történik – mondták később –, nem engedjük volna. Édesanyám ha rászól – mert tőle tartott, és ő szófogadó fia volt –, hogy nem mászkál szehova, megyünk haza mindannyian, akkor nem történt volna semmi, nem történt volna meg az, amiről az egész falu azt zuvatolta utána, hogy tudni lehetett...”

Ferencz Vince édesapja, aki mellett évekként később egy nyári hónapon át épületfa-faragó segédként dolgozott a krónikás, azt mondta, hogy: „– Tudja-e mit, fiatalúr, ha én akkor a jobbik eszemre hallgatok, nem történt volna semmi. Azóta is lelkiismeret-furdalásom van, mind csak az jár a fejemben, hogy megakadályozhattam volna az egészet. Ha kora délután elindultunk volna fel a havasra, ő nem ment volna sört inni. Így van, ha nem hallgat megérzéseire az ember.” Ferencz Pali bácsit csendes, higgadt, okos, talán túl okos, tudálékos férfinak ismerte a falu. Ő volt a fogdosó ember. Őt hívták, ha valakinek kifícamodott a bokája, meghúzódott a karja, de a törött végtagokat is ő rögzítette, mielőtt bevitték gipszelésre a sérültet a csíkszeredai kórházba. Emellett állatorvoslási gyakorlata is volt, ha nehezen elletta a tehén, őt hívták. Sokszor mentette meg az állatok életét elléskor, például ha a tehén méhében keresztben feküdt a borjúka. Benyúlt a vajúdó tehén méhébe, megfordította, épen és élve kihúzta a magzatot. Ezeknek az ismeretében nem hangzott anakronikusnak, amikor azt mondta, hogy „– Mi nem vagyunk verekedős, bicskázós népség”.

„– Hány órakor történt?” – kérdezte a krónikaíró az emlékezőktől. „– Olyan három óra tájban” – mondta Kis Gozorú. „– Inkább négy óra volt – mondta Nagy Gozorú –, mások azt mondják, inkább öt óra felé.” „– Fél négykor történt – mondta Piricske –, a brassói személy akkor füttyentett a taplocai őrháznál.” „– Egészen pontosan három óra 23 perckor történt” – mondta Simándi, aki egyfajta sürgő-forgó hivatalosságnak számított a faluban. A krónikaíró negyven évvel a történet után elment a csíkszeredai törvényszékre, hátha az irattárban rátalálna a büntetőper anyagára. A levéltáros némi rezignációval tudatta vele, hogy hiábavaló a kérése, mert a közbüntényes periratokat, ellentétben a politikai jellegűekkel, csak harminc évig őrzik. „– S akkor mit csinálnak az iratgyűjtőkkel?” – kérdezte a krónikaíró. „– Leadjuk a hulladékgyűjtőknek.” „– Csak úgy?” „– Csak úgy. Ömlesztve, bele a présbe.” „– Hogy pontosan mikor történt, nem tudom – mondta Ondorné. – Ejsze délután közepe táján. Ezt mondta mindenki, akiknek az tűnt fel, hogy Ferencz Vince és Kopacz Gyurka összeölelkezve, déltől fogvást, mint motolla a nyüstben, jöttek elé a Fülöpök utcáján, el a néptanácsig vagy ki tudja, meddig, s aztán mentek vissza a bodegáig. Ejsze négyszer-ötször es megtették ezt az utat. Valahogy feltűnő volt, hogy kora vasárnap délután valakik már így járnak a korcsmát. Kopacz Gyurka fekete kabátjának a zsebiben végig ott lötyögött egy literes üveg. Akkor a népek már kint ültek a töltéseken, a szakállszárítókon. Mondták is, hogy ezek valamiben sántikálnak. Egyszer hátramentek a kultúrház hátahoz is, állítólag ott fenték meg a bicskát.” „– Hülyeség. Nem volt ott semmi bicsakfenés – mondta Vasond. – Nem es volt semmi fennivaló azon a halnyelű vasbicskán. Ha szalonnát lehetett enni vele, akkor nem volt mit fenni rajta. Az biztos, hogy valamikor előtte már kinyitotta, úgy tartotta a zsebiben, mert amikor összelálkoztak Kopacz Gáborral, nem lett volna idő bicskanyitogatásra. Ha ott előtte kezdte volna kinyitni a bicskát, akkor az kiüti a keziből, akkor abból verekedés, eszszakaszkodás lett volna, nem jutott volna idő a szurkálásra.”

„– Tény az, hogy jöttek-mentek, készülődtek valamire – mondta Simándi. – Mind a ketten talpig feketében. Ferencz Vince fél vállára, panyókára vetette

a fekete kabátját. Nagy meleg volt, csorgott róluk a veríték, különösen Kopacz Gyurka ázott csuromlocsban, pedig amúgy száraz fajtának ismerték. El-elkezdtek énekelni is, de nem erőst ment nekik, valaki oda is szólt Gyurkának, hogy olyan hangod van, mint egy megrepedt káposztásfazaknak vagy egy cserépbilinek. Azt mondta Baricz, a boltos, hogy a pálfalviak nem es tudnak igazán bicskázni, látnák az ő felcsíki faluját, ott minden vasárnap megőtenek egyet-kettőt. Elég baj, hogy megtörtént, ami történt. Két család borult gyászba.”

Kopacz Gábor két óra tájban kinyitotta a kultúrotthont. Időben, mert a fiatalok már gyülekeztek. Különösen a süldő legénykék és lányok várták, hogy a patefon lemezeire tanulgassák a tangót, keringőt, a mambót. Kopacz Gábor felkurblizta a masinát, és feltett egy lemezt. Aztán bement a klubba, a szekrényből sakk- és ostáblajátékokat osztott ki azoknak, akik kérték, de legtöbben már kártyáztak a nagy asztal mellett. Kint, a nagyteremben főleg a leányok táncoltak egymással. Annyit mondott a klubban s a nagyteremben lévőeknek is, hogy csak hét óráig lehet szórakozni, mert héttől kezdődik a színpadon a próba. Tudhatta mindenki, hogy a színjátszók, elég immel-ámmal, de a nemzeti ünnepre, augusztus 23. megünneplésére készülődnek, pártunk és kormányunk vezetésével. „– Ha ez es ünnep” – mondta nem minden rosszmájúság nélkül Szalonka, aki az árulás ünnepének nevezte, s akit ezért a néptanácshoz hívtak, fél nap vegzálták a piros terítés asztal előtt, hosszas önkritikát kellett gyakoroljon. Azt mondták, örvendjen, hogy ennyivel megúsza, nem terjesztik ügyét a felsőbb szervek elé, mert akkor ép bőrrel..., mert még hazaárulás is lehetne az egész locsogásból... Erről a nemzeti ünnepre való színjátszós készülődésről, az esti próbákról még azt is mesélték, hogy a bámmészködő publikumot mindig kizavarták. Egyszer Ferencz Vincét is nagy kutyapicsázások között kergették ki a kultúrból, olyan lefitymállóan nézte a földműves társulásáról szóló egyfelvonásos próbáját vagy a traktoristatanfolyamra induló falusi lány, Bogár Zsuzsika búcsúzkodását.

Kopacz Gábor is leült az egyik ablak alatti asztalhoz ostábláznai. Nem emlékszik már senki, hogy kivel játszotta le élete utolsó ostáblapartiját. Aztán elment a kocsmába.

A Fülöpök utcájának a közepén találozkoztak össze. Kopacz Gábor a kocsmá felől jött, Ferencz Vince és Kopacz Gyurka a főtér felől. „– Azt mondd meg, mi bajod van velem, hogy lépten-nyomon belém kötsz” – kérdezte Ferencz Vince Kopacz Gábortól. „– Te taknyos! Nekem csak annyi a bajom, hogy szarházi vagy, szarházi az egész fajtád” – válaszolta Kopacz Gábor, s a kezében lévő fenyőfa pálcikával, amelyet a kocsmában hasított le az egyik repedező székről, felütötte Ferencz Vince állát, egészen az orráig, akinek felső ajkából kiserkent a vér. Az pedig a marokra fogott vashicskát felülről lefelé, egyből a melle közepébe ütötte. Kopacz Gábornak pillanatig tágra nyíltak a szemei, aztán teljes erejéből rárontott, két karjával átölelte Ferencz Vincét. „– Megöltél, te taknyos...” Csak ennyit tudott mondani. Összekulcsolt karjai lazulva csúsztak le, lassan lefelé, perc sem telt, összeroskadt az utca porába. Ferencz Vince felemelt jobb karjával, kezében az alig véres bicskával, mintha kővé vált volna. Megrökönyödve nézte pár pillanatig a lábaihoz csuklott testet, majd kilépett az ölelő karok félköréből, a bicskát elhajította, be a Bábasszonyék udvarába, s futásnak eredt. Ki a Fülöpök utcáján a Csobotfalva felé vezető útra. Kopacz Gyurka ellenkező irányba kezdett szaladni. „– Mint egy kehes ló, oldalazva, hörögve futott” – mondták. Felszeg felé. „– Na, bétött” – mondta az egyik szakállszáritón valaki az öregek közül.

Ferencz Vince egy iramban szaladt a csíksomlyói parókiaig. Dübörögve szaladt lefelé a templomot a papilakkal összekötő, fedett falépcsőkön. Két ököllel verte a parókia főbejárati ajtaját, de az zárva volt. Kis idő teltén a pap-

gazdasszony lépett szembe vele azzal, hogy mit akar. Lélekszakadva csak annyit mondott: „– Gyónni akarok!” A plébános nem volt otthon. Ferencz Vince letaglózva indult a város felé. A KALOT-nál találkozott a Pálfalva felé dőcögő mentővel. Leintette. Felült. A mentősök azt mondták, hogy Pálfalván megszárták az IMSz-titkárt. „– Ejsze csak nem halt meg” – mondták. Ferencz Vince nem szólt semmit, de ő is ebben reménykedett.

Pálfalván ezalatt a kultúrházban lévők kicsődültek a szobor köré. Onnan néztek végig a Fülöpök utcáján. Az utca másik, külső vége is tele volt bámmész-kodó emberekkel. „– De senki sem mert a tett színhelye felé menni, mintha mindenki rettegett volna” – mesélte később Kicsi Sebe. Kopacz Gábor szülei sem, állítólag Anna néni nekiiramodott, de a kapu között összeesett. Csak az embertelen, szinte már állati üvöltés, kegyetlen ordítás hallatszott a Kopacz-porta felől. A Fülöpök utcájában lakók is kinéztek a kapukon, de rögtön vissza is léptek. Senki nem mert arra menni. Eltelt fél óránál is több, amíg a milicista megjelent. Mint akinek semmi sem sietős, szinte sétálva ment a tetemig. Mire körbejárta, megérkeztek a mentősök is. Nem volt már semmi tennivalójuk. A milicista néhány szót váltott velük, s megkérte, hogy hordágyon vigyék haza a holttestet a szülői házhoz. Helyszínelés ma, vasárnap, úgysem lesz. Ferencz Vincének annyit mondott, hogy maga most itt marad velem. Az nem ellenkezett. A mentősökkel együtt mentek be a városba. A milicista a rajoni miliciánál megírta a letartoztatási jegyzőkönyvet, s Ferencz Vincét átadta a szolgálatos tisztnek, aki lekísérte az alagsorba, és bezárta az egyik zárkába.

Hétfőn egy nyomozó, egy vizsgálóügyész és egy törvényszéki orvos érkezett a faluba. A milicistával átmentek Kopaczékhoz. Amikor meghallotta, hogy Kopacz Gábort fel akarják boncolni, Anna néni elkezdett jajvészkelni, hogy ne bántsák az ő kicsi fiát. A boncolást a csűrben végezték. A holttestet arra a fászín ajtóra terítették ki, amelyen a téli disznóvágáskor a disznót szokták széttrancsírozni. A boncolás alig néhány percig, talán egy negyedóráig tartott. A törvényszéki orvos kimetszette Kopacz Gábor szívét, s felmutatta a körötte állóknak. „– Ennyi ! – mutatott a szív csücskén látható egy-két centinyi szívizom-metszetre. – Ha egy-két centivel lennebb éri a szúrás, ma is élhetne.” Aztán visszavarrta a mellkast. A jegyzőkönyvet a veres belű körtefa alatt írták meg. „– Olyan szag volt a csűrben, mint disznóöléskor – mondta Simándi a szobor köré összegyűlt kíváncsiskodóknak. – Mint a hüvelykujjam feketéje, csak annyira érte a bicska a szíve hegyit. Ebből is látszik, hogy nem akarta megölni.” „– Persze, hogy nem akarta megölni” – bólogattak a körülállók. Abban a pillanatban már nem lehetett tudni, hogy a falu népe kit sajnál jobban, az áldozatot, avagy a tettest.

Kopacz Gábort a kultúrotthonban ravatalozták fel. A ravatal elé három nagy, piros szalagos, piros szegfűvel tűzdelt koszorút helyeztek. Egyet-egyét a rajoni és a községi pártbizottság részéről, a harmadikat a rajoni IMSz küldte. A szervek kezdetben azon ügyködtek, hogy pap nélküli temetést rendezzenek, de Anna néni és Kálmánka hallani sem akart az egészről. A falu fiatalsága kített magáért. A kultúrotthontól a temetőig az út két szélére három méter magas fenyőfapárokot állítottak, amelyeknek letörték a hegyét. És felfogadták a csomortáni rezesbandát. Fiatal halottnak zenés temetés járta. A temetési menetben a fúvósok közvetlenül a koporsó előtt fújták szinte az egyetlen dalt, ami az ilyen alkalomhoz illett: „Temető kapuja, sarkig ki van nyitva, / Arra járnak a csikpálfalvi lányok, / S hej, rólam szedik a virágot, / S hej, rólam szedik a virágot. // Szedjétek, szedjétek, rólam a virágot, / Csak azt az egy fehér liliomot, / s hej, lányok, le ne szakítsátok, / S hej, lányok, le ne szakítsátok. // Ha leszakítsátok, el ne hervasszátok, / Ültessétek a szívem közepibe, / S hej, mélyen a fekete földbe, / S hej, mélyen a fekete földbe.” A temetésen sokan voltak, a környékbeli falvakból is jöttek, de a városból is kitaboroztak egy

ifjúmunkásosztagot. A temetőben talán két-három búcsúztató is elhangzott a piros szalagos koszorút hozó szervek részéről. A beszédek lényege az éle-
sedő osztályharcra kezdődött, amelyben lám, a klerikális reakció gyilkos bé-
rencei a legszebb, leghaladóbb életeteket is képesek kioltani aljas céljaik eléré-
sére, épp most, a kommunizmus építésének legmagasabb idejében, a falu,
a mezőgazdaság szocialista átalakításának lendületes korszakában, amely-
nek révén falvainkban is megszűnik az ember ember általi kizsákmányolása.
Csíkpálfalva dolgozó parasztsága megértette, hogy ez a jólétnek, falujuk fel-
emelkedésének az egyetlen útja, amit az is bizonyít, hogy az „Augusztus 23”
mezőgazdasági társulás épp ezekben a napokban kezdi meg a közös aratást.
Ennek a közös aratásnak volt a lelkes híve Csíkpálfalva község IMSz-titkára,
Kopacz Gábor elvtárs is, akinek fiatal szívét kegyetlenül áldaldöfte az imperi-
alisták által behálózottak orvgyilkos gyűlölete. De tévednek azok, akik azt hi-
szik, hogy letéríthetnek pártunk és kormányunk által vezetett forradalmi vív-
mányaink rögzített útjáról, mert amint a költő mondta: Lenin élt, Lenin él, Lenin
élni fog! Élni fogsz te is, itt a szívünkben, csíkpálfalvi Kopacz Gábor! A búcsú-
ztatók után elmondták a *Hiszkegyet*.

Tört nem rendeztek, de a falu fiatalsága begyűlt a kultúrotthonba
pománára, elfogyasztani a temetésre gyűjtött pénzek maradékából vásárolt
süteményeket, kalácsokat és italokat. Akik ott voltak, azt mesélték később,
hogy egynéhány legény seggrészegre itta magát. A csomortáni fúvósok szü-
net nélkül fújták borongós dallamaikat. Talán az ő környékükön született az a
balladaszöveg, amelyet sok évvel később a zenekar vezértrombitása, Kapta
Pista mondott, dúdolt el a krónikásnak egy csíkszeredai iskolánál, ahol bak-
terként szolgált. A krónikaíró, sajnos, akkor nem nagyon érdekelték az ilyen
hagyományok, a szövegnek alig pár sorát jegyezte meg emlékezetében, nem
biztos, hogy pontosan: „Hallották-e, hogy Pálfalván mi történt? / Kopacz Gabit,
az IMSz-titkárt megölték. / Vérért vették, mint a fogoly madárnak, / Kopacz
Anna legkisebbik fiának. // Ferencz Vince s Kopacz Gyurka a kocsmában bort
iszik, / Azt kesergik, hogy a titkárt megölik...” A szöveg bizonyára ennél több,
hosszabb volt. Kár, hogy nem jegyezték le, nem maradt fenn egészében, mert
talán ez volt a Székelyföld utolsó balladája. Azokat az időket talán még lehe-
tett balladaszülő, balladás időknél nevezni. Utánuk olyan korszak jött, ame-
lyet inkább lehet a végzetes meghasonlás jelzőjével minősíteni, amely vissza-
fordíthatatlanul felszámolta a székely falvak hagyományos életrendjét.
Ferencz Vincét tizenkét év börtönre ítélték. Letöltött nyolc évet. Kiszabadulá-
sa után nemsokára el is tűnt a faluból. Megnősült, családot alapított, állami
munkára járt, Csíksomlyón élt. Aránylag fiatalon, hirtelen halt meg.

A Fülöpök utcájában a Kopacz Gábor szívéből kifolyt vér – akár egy hatal-
mas amőba – nem fakult, sokáig látszott még az út közepén. Sötétvörösből
barnába alkonyult, majd teljesen megfeketedett. Kerülte mindenki, még a te-
héncsorda tehenei sem léptek rá. Szekérrel sem igen közlekedtek az utcában,
mezőre menőben inkább kerülőutat választottak. Aztán egy augusztusi viha-
ros eső elmosta a foltot.

